

УДК 374.81:159.92

АКМЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ В НАВЧАННІ ДОРΟΣЛИХ ІНОЗЕМНІЙ МОВІ

Гончарова-Ільїна Т. О.

У статті розглядаються засади акмеології як науки, особливості її методології. Розкривається поняття "акме" як ядро категоріального апарату акмеології та визначаються його типи. Виокремлюються сім базових принципів, що формують методологічні засади акмеологічної науки. Стаття розкриває шляхи реалізації акмеологічного аспекту в навчанні дорослих іноземній мові в площині безперервної освіти як складової становлення та розвитку особистості професіонала.

Ключові слова: акмеологія, акме, безперервна освіта, навчання дорослих.

В статье описываются основы акмеологии как науки, особенности ее методологии. Раскрывается понятие "акме" как ядро категориального аппарата акмеологии и рассматриваются его типы. Выделяются семь базовых принципов, формирующих методологические основы акмеологической науки. Статья раскрывает пути реализации акмеологического аспекта в обучении взрослых иностранному языку в плоскости непрерывной образования как составляющей становления и развития личности профессионала.

Ключевые слова: акмеология, акме, непрерывное образование, обучение взрослых.

The article describes acmeology as a science and peculiarities of its methodology. The notion of "acme" as the core of categorical apparatus of acmeology is defined and its types are examined. Seven basic principles forming the methodological basis of acmeological science are distinguished. The article reveals the ways of implementing acmeological dimension in teaching adults a foreign language in the plane of continuous education as a part of formation and development of a professional.

Key words: acmeology, acme, continuous education, teaching adults.

На сучасному етапі особливу увагу привертає до себе концепція навчання людини протягом усього її свідомого життя, оскільки саме в цей період особливої гостроти набуває соціальна потреба у фахівцях різного профілю з високим рівнем професіоналізму та майстерності, що пояснює виникнення інтересу до психології розвитку людини в цілому і до вивчення її зрілості зокрема. Таким чином, оформилося соціальне замовлення на психологічне вивчення розвитку людини як цілісного макропроцесу, що включає дитинство, зрілість, старість [6, с. 44].

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що у зв'язку з переорієнтацією навчання на безперервну освіту людини на всіх вікових щаблях з'явилася необхідність у розробці методів професійної освіти дорослих учнів.

Цілями нашої розвідки, зокрема, є окреслення методологічних засад, понятійного апарату та принципів акмеології як науки, а також простеження можливостей реалізації акмеологічного аспекту у навчанні дорослих іноземній мові.

Оскільки високий професіоналізм і творча майстерність фахівців – це один з найважливіших власне людських ресурсів, що стає фактором оптимального рішення суттєвих глобально-кризових проблем. У цьому соціокультурному контексті особливого значення набуває наука акмеологія, оскільки саме вона вивчає закономірності і технології розвитку професіоналізму та творчості як акмеформ оптимального здійснення різноманітних видів професійної діяльності.

Головним завданням акмеології є вивчення закономірностей розвитку дорослої людини в характеристиках індивіда (понадскладного живого організму), особистості (ядром якої виступають відносини людини до різних сторін дійсності) і суб'єкта діяльності (насамперед, як професіонала) і досягнення ним в цьому

розвитку найбільш високого або оптимального рівня. Слово "акмеологія" походить від старогрецького "асте", що у свою чергу виникло зі слова "axis" ("вістря") і означає: "найвищий ступінь чого-небудь, квітуча пора"; "En akty einal" (бути в акме) означає: "бути в повному розквіті, на вищому щаблі розвитку" [6, с. 46]. Таким чином, акмеологічність характеризується як ознака вершин у реалізації творчого потенціалу соціального суб'єкта.

Виникнення акмеології супроводжує зміну напрямку розвитку цілого ряду наук. У науковому світогляді і соціальній практиці здійснюється перехід від розгляду людини як певної похідної суспільних явищ до її розуміння як суб'єкта, особистості, здатної вирішувати особисті і суспільно значущі проблеми. Методологія акмеології спирається на сукупність ідей про цінності людини та її духовного світу, здатності до творчості і самовдосконалення. Загальною для світової та вітчизняної психології обставиною, яка створила конкретний ґрунт для акмеологічних досліджень, стало переміщення проблеми вдосконалення окремої особистості в область її вивчення в контексті життєвого шляху [1; 4].

Акмеологія є абсолютно новою за своїм типом наукою, яка виникла на стику природничих, суспільних, гуманітарних і технічних областей наукового знання. Вона цілеспрямовано і послідовно виявляє феномени, закономірності та механізми становлення людини як індивіда на ступенях ранньої, середньої і пізньої дорослості.

Таким чином, центральним завданням акмеології є визначення закономірностей умов і факторів, що забезпечують можливість досягнення вищого ступеня розвитку людини, його акме, а також виявлення можливих перешкод, що виникають на цьому шляху. Саме творчий розвиток, вдосконалення особистості в процесі навчання, грамотна професійна допомога у досягненні ним вершин в духовно-моральному і професійному розвитку є центральною метою акмеології [6, с. 46]. Важливим поняттям цієї виступає поняття "акме". Як вказує О. О. Деркач, щабель зрілості, вершина зрілості – акме – це багатовимірний стан людини, який охоплює певний період його розвитку, характеризує, наскільки він відбувся як особистість, громадянин, фахівець своєї справи [4, с. 56]. При цьому маються на увазі досягнення в розвитку, так як розвиток особистості, розкриття її творчого потенціалу найбільш активно відбувається у професійній діяльності.

Таким чином, сучасна акмеологія зосередилася на дослідженні проблем становлення і розвитку людини як професіонала в різних сферах діяльності. Дуже важливо уточнити, що в акмеології зрілість не ототожнюється з дорослістю, навпаки, ці категорії відокремлюються. З погляду акмеології, зрілість особистості – більш масштабна категорія, що охоплює переважно розвиток морально-етичних якостей, гуманістичної спрямованості особистості. Зріла особистість відрізняється високою відповідальністю, турботою про інших людей, соціальною активністю, що має гуманістичну спрямованість, а не тільки високими професійними досягненнями та ефективною самореалізацією [1, с. 88]. Саме тому в акмеологічному розумінні ступінь зрілості, а тим більше вершина зрілості (акме) розглядається як багатовимірна характеристика стану дорослої людини, яка охоплює певний період його прогресивного розвитку, пов'язаного з великими професійними, особистісними і соціальними досягненнями. Тому акмеологія як наука покликана і дозволяє всебічно вивчати особливості найважливішого етапу розвитку людини в період зрілості [3].

Як зазначає О. О. Деркач, спрямованість і масштабність прояву акме у різних людей істотно відрізняється. Це природно, люди від народження не однакові за своїми завдаткам і здібностям, у них різні можливості розвитку, проте серед цього великого розмаїття можна виділити як мінімум чотири магістральних шляхи розвитку, які відповідають відомому методологічному принципу вивчення людини: 1) "пік" у прогресивному розвитку людини як індивіда; 2) найвищі досягнення в особистісному розвитку; 3) видатні результати праці (тобто пов'язані з розвитком людини як суб'єкта діяльності); 4) досягнення вершин у розвитку людини як індивідуальності [4, с. 234]. У професійному розвитку (професійне "акме") – це психічний стан, що означає вищий для даної людини рівень в його професійному розвитку, який припадає на даний відрізок часу. Професійне "акме" – це також психічний стан, що означає максимальну мобілізованість, реалізованість всіх професійних

здібностей, можливостей і резервів людини на конкретному етапі життя (при відсутності перенапруження і використання граничних можливостей організму).

Виділяють два типи “акме”:

1) Особистісні, суб'єктивно значущі професійні “акме”. У даному випадку мова йде про досить високий рівень професійних досягнень конкретної людини, помітно перевищуючий раніше досягнуті нею результати. Ці досягнення деколи непомітні для професійного співтовариства і не визнані ним, але усвідомлюються і оцінюються самою людиною як максимально можливий для неї в певний відрізок часу рівень професіоналізму.

2) Індивідуальні суб'єктивно значущі професійні “акме”, під якими розуміється мобілізація зусиль людини, перемога над собою, перевищення людиною своїх попередніх професійних результатів, досягнення нового для себе рівня професійності, а також здатність людини надати своєму професійному розвитку висхідний прогресивний характер [6, с. 54]. Справжній професіонал повинен в процесі навчання максимально використовувати свій потенціал для досягнення “акме”, для свого подальшого особистісного та професійного зростання. Справжній професіонал - це, насамперед, активний суб'єкт своєї діяльності. У процесі навчання необхідно максимально розкрити свій потенціал, здійснювати пошук шляхів самореалізації, що буде потужним поштовхом для подальшого особистісного і професійного самовдосконалення.

У акмеологічній науці розрізняють сім основоположних принципів, реалізація яких в процесі навчання сприяє особистісному і професійному розвитку учнів.

1. Принцип суб'єкта діяльності. В акмеології особистість розглядається у функціонуючому стані, у своєму розвитку. Акмеологія розглядає особистість одночасно в психологічному та соціально-професійному аспекті. Особистість в даному випадку зазнає висхідний розвиток. Розвиток особистості враховується як в стадіально-віковій площині, так і в функціонально-діяльнісній (розвитку в професії) та в ситуативній (розвиток особистості у важких ситуаціях, або ситуаціях, що вимагають позитивного впливу, що оптимізує ситуацію). Розвиток особистості в акмеології розглядається як процес, що має подвійну детермінацію: суб'єкта (внутрішня детермінація) та акмеолога і реалізованих ним засобів підтримки особистості (зовнішня детермінація) [4]. Слід сказати, що на основі цього принципу акмеологія розкриває шляхи найбільш повного самовираження в професії, що і є, з одного боку, умовою творчості. З іншого – цей принцип дозволяє забезпечувати найвищу соціальну, професійну ефективність діяльності кадрів різних професій.

2. Принцип життєдіяльності. Цей принцип є конкретним і основоположним для акмеології історично, теоретично і логічно. Поняття “акме”, сформульоване Н. І. Рибніковим і найбільш змістовно розкриті Б. Г. Ананьєвим [2; 3], було пов'язано з життєвим шляхом особистості, з її життєвими вершинами. Для акмеології принцип життєдіяльності є одним з центральних, оскільки кожен досягнутий людиною рівень відкриває спектр нових можливостей. Принцип суб'єкта життя і життєдіяльності дозволяє побачити місце і роль, зміст і значення діяльності, праці в життєвому шляху особистості, зрозуміти життя не тільки як вільний від роботи час. Отже, слід підкреслити, що особистісний та професійний ріст тісно пов'язаний з осмисленням усього життєвого шляху, тобто реалізація особистості найбільш повно відбувається у професійній діяльності, яка не повинна розглядатися ізольовано, а навпаки, повинна охоплювати цілком життєвий шлях людини.

3. Принцип потенційного і актуального. Як пише О. О. Деркач, психологічні дослідження продемонстрували, що особистість розвивається у двох формах - потенційній та актуальній [5, с. 34]. До сфери потенційного відносяться: природні особливості, властиві людині; особливості її як індивіда; здібності; можливості суспільства, які використовуються особистістю для свого розвитку. До сфери актуального відносяться: якісно новоперетворене потенційне; зовнішні прояви реально функціонуючого. Таким чином, розвиток потенційного пов'язаний з реалізацією особистісних можливостей, а актуального - з процесом суспільного буття особистості. При цьому розвиток особистості буде гармонійним, якщо він здійснюється не ізольовано, а одночасно в сферах потенційного і актуального.

4. Принцип моделювання. Основою розуміння природи моделювання виступає теорія відображення. Аналіз універсальної властивості відображення,

його прояв у процесах, пов'язаних з діяльністю людини, дозволив вивчити роль реагування особистісних систем і з'ясувати природу моделювання. У результаті відображення визначається як специфічна форма реагування, в процесі якого необхідні ознаки одних систем виявляються у внутрішніх змінах і зовнішніх діях інших систем через специфіку їх структури і функції.

5. Принцип оптимальності. Під оптимумом в акмеологічній науці розуміється найкращий, найбільш раціональний, розумний рівень діяльності, який відповідно до науково обґрунтованих критеріїв оптимальності визначає рівень психологічної культури. Оптимізація є метою акмеологічного процесу і центральним методологічним принципом акмеології. Варто зауважити, що принцип оптимальності не виражає кінцевий стан ідеалу. Оптимальним може бути стан даного суб'єкта в даній соціальній діяльності на даному етапі, в даний час, за даних обставин. Але, тим не менш, критерій оптимальності має дуже велику визначеність. Ця визначеність задається ефективністю діяльності і задоволеністю нею суб'єкта, тобто об'єктивним та суб'єктивним критеріями.

6. Операційно-технологічний принцип. Операційно-технологічний принцип характеризує сутність акмеології як прикладної, практичної дисципліни, практика якої, однак, носить критерійний характер, ціннісну спрямованість і є сполучною ланкою між початковим і кінцевим (бажаним) станом акмеологічної моделі [4].

7. Принцип зворотного зв'язку. Стосовно акмеології принцип зворотного зв'язку має свій конкретний зміст: об'єктивуючись в житті, професії, спілкуванні, особистість отримує не тільки результати цієї об'єктивації – результати праці, оцінку людей, кар'єру. Вона сприймає себе в новій якості – втілений у формах свого життя, своєї діяльності. Цей невимірний ні соціально, ні професійно результат краще інших дає їй показники успішності, продуктивності своїх дій. Зворотній зв'язок утворює основу оціночної діяльності особистості, її ствердження або заперечення тих або інших проявів, результатів, визнання-невизнання, прийняття-неприйняття як важливих чи другорядних. Зворотній зв'язок є розкриття опосередкованого характеру самопізнання особистості через самореалізацію, Самореалізація особистості у професійній діяльності, а також у процесі підготовки до неї дає особистості уявлення про ступінь задоволеності власною діяльністю і впливає на подальший особистісний розвиток і прагнення до "акме" [6, с. 52].

Згідно переліченим принципам відбувається реалізація акмеологічного підходу в рамках сучасної професійної освіти. Процес підготовки фахівців припускає вибір і використання адекватних засобів, методів, прийомів і організаційних форм навчальної діяльності, в якій відбувається розвиток особистісних і професійних якостей.

Застосовуючи акмеологічний підхід до навчання дорослих іноземної мови слід постійно враховувати психологічні особливості такого контингенту. Основні з них такі: 1) дорослий усвідомлює себе самостійною самокерованою особистістю; 2) має великий життєвий досвід; 3) володіє високою мотивацією до навчання, яка обумовлена можливістю вирішити свої професійні та особисті проблеми за допомогою навчальної діяльності; 4) дорослий прагне до негайного практичного застосування отриманих знань і умінь в повсякденному та професійному житті; 5) навчальній діяльності дорослого загрожують тимчасові, просторові, професійні, побутові і соціальні обмеження; 6) дорослий висуває підвищені вимоги щодо якості та результатів навчання. Коли людина вирішує продовжити навчання в зрілому віці, вона реально оцінює свої здібності і можливості, ставить до навчання з підвищеною відповідальністю, беручи до уваги цілу низку факторів. По-перше, навчання не є основною діяльністю для дорослої людини, воно сприяє оптимальній реалізації професійної діяльності. По-друге, змінюється саме психологічне ставлення дорослих до процесу навчання. Будучи активним і самостійним суб'єктом у своїй провідній діяльності, дорослий переносить цю особистісну позицію і на процес навчання, який набуває сенсу самоосвітньої діяльності [2]. Психологічний зміст процесу навчання дорослих включає складності взаємодії дорослого учня з предметом навчальної діяльності, собою як суб'єктом навчальної діяльності, викладачем як партнером взаємодії та самим процесом

діяльності. Особливої уваги заслуговує необхідність врахування психолого-лінгвістичних особливостей навчання дорослих людей іноземним мовам, зокрема особливостей пам'яті в різні періоди дорослості. Як відомо, саме продуктивна інтелектуальна діяльність, зокрема комунікативні акти іноземною мовою (продукція тексту), активне використання іншомовного вокабуляра, вивчення і запам'ятовування нових слів на іноземній мові, уповільнює процеси старіння.

У навчанні дорослих іноземній мові, на наш погляд, абсолютно необхідно застосовувати акмеологічні принципи та методологічні основи, оскільки, маючи справу зі сформованими професіоналами, що знаходяться, тим не менш, на шляху до свого "акме", викладачеві життєво важливо розвинути в собі глибоке почуття і розуміння тих основ процесу розвитку особистості, які так ґрунтовно і мудро розкриває акмеологія. Таке розуміння дозволить викладачеві з легкістю імпровізуючи знаходити нові форми та методи роботи з дорослою аудиторією, зокрема проектування, роботу в малих групах, рольові ігри. Всі ці методи будуть мати успіх, якщо робота викладача ґрунтується на міцних психологічних та філософських засадах. Чітке розуміння цих основ дозволяє нівелювати ті численні труднощі, які виникають при навчанні такої категорії людей, перетворюючи лякаючий багатьох дорослих учнів процес повернення на студентську лаву в захоплюючий шлях до свого "акме", в якому самі учні стають активними суб'єктами, а викладач – тактовним провідником, який відкриває їм завісу у світ нових можливостей.

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Акмеологическое понимание субъекта / К. А. Абульханова-Славская. – М.: РАГС, 1995. – 108 с.
2. Ананьев Б. Г. Развитие психофизиологических функций взрослых людей / Б. Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1972. – 120 с.
3. Бодалев А. А. Акмеология, Настоящий человек. Каков он и как им становятся / А. А. Бодалев. – СПб. : Речь, 2010. – 224 с.
4. Деркач А. А. Акмеология / А. А. Деркач. – М. : РАГС, 2004. – 681 с.
5. Деркач А. А. Психология развития профессионализма / А. А. Деркач. – М. : РАГС, 2000. – 125 с.
6. Житкова Е. В. Акмеологическая составляющая обучения взрослых иностранному языку / Е. В. Житкова. – Томск : Томский государственный университет, 2012. – 84 с.